

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Олександр Валерійович БАТУЄВ,

*аспірант кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Законодавство інших держав дуже по різному регламентує підстави та процесуальний порядок реалізації недоторканності права власності. Розглянемо їх більш детально.

На відміну від КПК України, який містить окрему норму, що регламентує недоторканність права власності (ст.16 КПК України), що розкриває її зміст та встановлює виключення з загальних правил, вищезазначена засада регламентована не в усіх кримінально-процесуальних законах іноземних держав. Так, наприклад в законодавстві Латвійської Республіки принцип недоторканності власності не виокремлено, водночас в КПК низки держав закріплено додатково ще й принцип недоторканності майна (Азербайджанської Республіки, Республіки Вірменія, Республіки Казахстан, Республіки Киргизстан, Республіки Молдова).

Більшість з проаналізованих КПК інших держав доволі детально в порівнянні з КПК України регламентують вищезазначену засаду. Наприклад, досить детально принцип недоторканності права власності закріплено в КПК Республіки Молдова, відповідно до ч.1 ст. 13 якого, фізична або юридична особа не може бути безпідставно позбавлена права власності, ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше, як з мотивів суспільної необхідності та відповідно до передбачених КПК положень і загальних принципів міжнародного права. Відповідно до частин 2 та 3 зазначеної статті, накладення арешту на майно є допустимим лише на підставі судового рішення; вилучене під час процесуальної дії майно описують у протоколі відповідної дії, а особі, у якої його було вилучено, видають копію протоколу[1] В КПК Азербайджанської Республіки питанням власності і майновим питанням загалом також приділено більше уваги, аніж в КПК України. Про це свідчить наявність у структурі вказаного закону окремого розділу 5 «Майнові питання у кримінальному судочинстві», що містить глави: «Цивільний позов у кримінальному судочинстві», «Видача компенсації потерпілому», «Оплата праці та виробничих витрат», «Судові витрати» [2; 3].

На відміну від КПК України, де регламентовано, що підставами застосування арешту майна є *сукупність підстав чи розумних підозр*

вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна (ст. 170 КПК України), законодавці інших держав розмежовують ці підстави та не об'єднують їх. Так, наприклад, відповідно до ст. 233 КПК Республіки Вірменія підставами накладення арешту на майно є *достатність підстав вважати*, що підозрюваний, обвинувачений чи особа, у якої знаходиться майно, можуть приховати, зіпсувати або витратити майно, що підлягає конфіскації[4]. Підставами застосування арешту майна за законодавством Республіки Молдова є *наявність розумної підозри*, що майно, на яке звернено стягнення, буде заховано, пошкоджено або розтрачено[1].

Що стосується мети застосування зазначеного заходу забезпечення кримінального провадження, то майже в усіх проаналізованих нами державах – вона є схожою. Наприклад, відповідно до ст. 361 КПК Латвії арешт на майно затриманого, підозрюваного або обвинуваченого, в тому числі на майно, отримане від інших осіб, або майно тих осіб, які несуть матеріальну відповідальність за дії підозрюваного або обвинуваченого накладається *для забезпечення вирішення майнових питань у кримінальному процесі, а також можливої конфіскації майна*. Арешт може бути накладено також на отримане злочинним шляхом або пов'язане з кримінальним процесом майно, яке знаходиться у третіх осіб[5]. Як вже вище було зазначено, в КПК Вірменії арешт майна застосовують *коли є ризик приховання, зіпсування або витрати майна, що підлягає конфіскації*[4]. Схожа мета і застосування арешту майна відповідно до КПК Республіки Молдова, а саме – *ризик заховання, пошкодження або розтрати майна, на яке звернено стягнення*[1]. В законодавстві ФРН, арешт майна може бути накладено як за *наявності передумов для призначення покарання майнового характеру* (пар.111o КПК ФРН) так і з метою *забезпечення конфіскації грошових сум, виплати грошового штрафу або судових витрат* (пар.111d КПК ФРН). Розмір суми визначається у першому випадку залежно від обставин, зокрема від очікуваного розміру покарання майнового характеру, при цьому майно повинно бути оцінене. В розпорядженні про накладення арешту майна вказується грошова сума, при внесенні якої на депозит виконання розпорядження буде призупинене, а винувата особа може подати клопотання про відміну вже накладеного арешту. Заява ж про відміну арешту повинна містити необхідні фактичні дані, що необхідні для визначення грошової суми. В другому ж випадку арешт накладається лише коли у відношенні обвинуваченого винесений вирок із призначенням покарання. Якщо ж накладення арешту на майно пов'язане з грошовим штрафом або можливими судовими витратами, то його виконання за клопотанням обвинуваченого повинно бути відмінено за умови, що останній потребує арештованого майна для оплати свого захисту або для утримання себе чи своєї сім'ї[6].

Щодо суб'єктів прийняття рішення про арешт майна, то в проаналізованих нами КПК інших державах найчастіше рішення про накладення арешту на майно приймається як і в Україні на підставі судового рішення, проте в окремих випадках допускаються виключення, що в подальшому все одно вимагають необхідності звернення до суду.

Так, відповідно до статті 142 КПК Естонії арешт майна у кримінальному провадженні здійснюється за вимогою прокуратури, на основі наказу слідчого судді або на основі рішення суду. У разі необхідності майно, за винятком майна, яке є об'єктом відмивання коштів, може підлягати арешту без дозволу слідчого судді. Слідчий суддя має бути повідомлений про арешт майна впродовж 24 годин після накладення арешту, та повинен прийняти рішення про надання дозволу на арешт. У разі, якщо слідчий суддя відмовив у наданні дозволу на арешт майна, арешт знімається негайно. Рішення про накладення арешту на майно має бути передане для розгляду особі, якій належить дане майно або її дорослому члену родини, або представнику юридичної особи, що є власником майна. Уповноважена особа повинна підписати відповідне рішення про накладення арешту на майно. Якщо отримання підпису є неможливим, рішення надсилається власнику майна або уповноваженій особі. За необхідності уповноважений фахівець проводить на місці оцінку вартості арештованого майна. Якщо підстави для накладення арешту на майно припиняють існувати до завершення досудового провадження, прокуратура або слідчий суддя виносять рішення про припинення арешту майна. У разі необхідності майно, за винятком майна, яке є об'єктом відмивання коштів, може підлягати арешту без дозволу слідчого судді. Слідчий суддя має бути повідомлений про арешт майна впродовж 24 годин після накладення арешту, та повинен прийняти рішення про надання дозволу на арешт. У разі, якщо слідчий суддя відмовив у наданні дозволу на арешт майна, арешт знімається негайно. Рішення про накладення арешту на майно має бути передане для розгляду особі, якій належить дане майно або її дорослому члену родини, або представнику юридичної особи, що є власником майна. Уповноважена особа повинна підписати відповідне рішення про накладення арешту на майно. Якщо отримання підпису є неможливим, рішення надсилається власнику майна або уповноваженій особі. За необхідності уповноважений фахівець проводить на місці оцінку вартості арештованого майна. Якщо підстави для накладення арешту на майно припиняють існувати до завершення досудового провадження, прокуратура або слідчий суддя виносять рішення про припинення арешту майна [7], [5].

Схожа процедура накладення арешту на майно і в Республіці Грузія, відповідно до КПК якої, клопотання про накладення арешту на майно складається стороною обвинувачення а рішення про застосування чи відмову у застосування вищезазначеного заходу забезпечення кримінального провадження приймається безпосередньо суддею [5].

За КПК Латвійської Республіки, арешт на майно може бути накладений і за *постановою особи, що здійснює процес*, тобто слідчим та прокурором, проте така постанова обов'язково повинна бути *затверджена слідчим суддею* на досудовому провадженні. Однак, як і в попередніх державах, законодавець Латвійської Республіки передбачив, що у невідкладних випадках, коли через зволікання майно може бути відчужене, знищене або приховане, накладення арешту на майно може бути здійснене за згодою прокурора. Втім, постанова про накладення арешту має бути затверджена рішенням слідчого судді; у разі його відмови, арешт має бути знятий [5].

Подібний підхід має місце у КПК Республіки Молдова, відповідно до ч. 1 ст. 205 якого накладення арешту на майно може бути застосоване органом кримінального переслідування або судовою інстанцією тільки у випадках, коли існує розумне підозра, що майно, на яке звернено стягнення, буде заховано, пошкоджено або розтрачено. Частина 2 вказаного КПК передбачає, що накладення арешту на майно застосовується на підставі *постанови органу кримінального переслідування з санкції судді* по кримінальному переслідуванню або, в залежності від обставин, на підставі ухвали судової інстанції [1], [8].

Відповідно до законодавства ФРН обмеження права власності у кримінальному провадженні у вигляді арешту майна також допускається лише на підставі судового рішення. Винятком є *невідкладні випадки, коли накладення арешту здійснюється за рішенням прокуратури, проте з подальшим зверненням до суду*. Так, якщо прокуратура віддала розпорядження про арешт, то протягом тижня вона подає до суду заяву про підтвердження розпорядження [9]. Схожа процедура застосовується і в нашій державі під час накладення попереднього арешту на майно.

В окремих державах, рішення про арешт майна приймається не на підставі судового рішення як в Україні, а на підставі самостійного рішення представників сторони обвинувачення. Так, відповідно до КПК Республіки Вірменія арешт на банківські вклади й інше майно осіб може бути накладено в ході кримінального судочинства за *постановою органу дізнання, слідчого, прокурора, суду* [4].

Список використаних джерел

1. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Молдова: Закон Республіки Молдова від 14.03.2003 р. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30397729&doc_id2=30397729#pos=4;-82&pos2=1782;-74
2. Кримінально-процесуальний кодекс Азербайджанської Республіки від 14.07.2000. URL: Режим доступу : <http://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.
3. Моргун Н. С. Засада недоторканності права власності у досудовому кримінальному провадженні: Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 237 с.
4. Кримінально-процесуальний кодекс Вірменії від 01 сент. 1998 г. № НО-248. URL: <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=82645>
5. Пенькова К. Процедура накладення арешту на майно у кримінальному провадженні (витяги із законодавства): інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата

- України. Європейський інформаційно-дослідницький центр. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29003.pdf>.
6. Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна. Харків: Право, 2018. 792 с.
7. Code of Criminal Procedure. Riigikogu. 2013. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013093/consolide>.
8. Кримінально-процесуальний кодекс Грузії. URL: <https://www.matsne.gov.ge/ru/document/download/90034/37/ru/pdf>
9. Баженова А. І. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: Дис. ... доктора філософії : 081– «Право». Одеса, 2023. 286 с.
10. Strafprozeßordnung. Das Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Bundesamt für Justiz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/>